
PEDAGOGINIS PAŠAUKIMAS KAIP VERTYBĖS IŠGYVENIMAS

Vanda Kavaliauskienė

Klaipėdos universitetas

Remiantis pedagoginio pašaukimo psichologine analize, galima jį struktūriškai apibūdinti kaip asmenybės savybę, aprėpiančią patvarią veiklos mokykloje motyvaciją (realinės ir idealinės vertybės, dvasingumas), potencialą (pedagoginiai gabumai ir sugebėjimai, profesionalumas), charakterį (pedagoginis charakteris, meilė). Akivaizdu, kad šie pedagoginio pašaukimo komponentai, atsižvelgiant į pedagogo profesijai keliamus reikalavimus, yra vertingi. Jie visuomet yra dėmesio centre kalbant apie meistriškai dirbantį gerą mokytoją.

Tačiau šie komponentai dar negarantuoja vertybės išgyvenimo. Tai galima iliustruoti tokiu pavyzdžiu, aprašytu knygoje "Teachers, Schools and Society" (6, 6): „Labai gera mokytoja, kuri garsėjo savo meile vaikams, tapo Metų mokytoja. Pakeliui į namus po šio garbingo titulo suteikimo ceremonijos ji pagavo du berniukus, rašančius nešvankius žodžius ant šaligatvio, ir sumušė juos. Tai, žinoma, tapo metų skandalu. Mokyklos direktorius, pasikvietęs į savo kabinetą, paprašė pasiaiškinti, sakydamas: „Jūs, kuri taip mylite vaikus, sumušėte du iš jų. Kaip Jūs galite tai paaiškinti? Mokytoja atsakė: „Vaikus aš myliu abstrakčiai, o ne konkrečiai.“

Šis pavyzdys rodo, kad ir aukštos kvalifikacijos, meistriškai dirbantys mokytojai ne visada pasiekia „vertybės lygį ženklinančias aukštumas“, ir todėl A. Dystervėgo teiginys „kokį mokytoją nešiosi savo širdyje, tokį jį ir įkūnysi savo darbuose“ (1, 370) ne visuomet gali išsipildyti.

Sokrato nuomone „įgytos žinios ir meistriškumas („technika“) bet kokioje veiklos srityje dar netiekia žmogui gėrio. Jie gali būti panaudoti ir kenkti žmogui. Todėl nėra garantijos, kaip ir kokia linkme jie bus panaudoti“ (11,126).

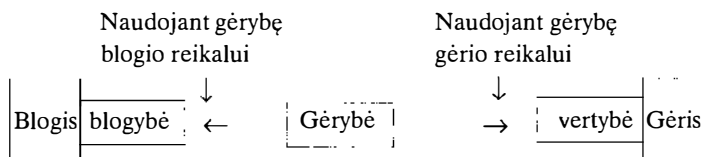
Dėl to būtų galima teigti, kad visi „pedagoginio pašaukimo struktūroje nurodyti komponentai tėra tiktai gėrybės“. Pedagogine kalba tai būtų galima

pavadinti pedagoginio pašaukimo gėrybėmis, kurios tėra tik sąlyginės vertybės. „Gėrybė tikraja vertybe tampa tik ją naudojant gėrio vertę turinčio socialinio idealo reikalui“ ir „iki praktinio jų panaudojimo, pagal dorovinį vertinimą, turi tiktai nulinę vertę“ (11, 127).

Įprasta manyti, kad siekimas realizuoti savo gabumus ir sugebėjimus, ne tik vartojant, bet ir kuriant kultūrą, išgyvenant jos vertybes, jas puoselėjant, yra natūralus mokytojo poreikis, profesinė būtinybė. Todėl visas pedagoginio pašaukimo gėrybes turintis mokytojas įgauna galimybę „vertingai gyventi“, kas, pasak J. Giriniaus „... reiškia vykdyti savo žmogiškąjį pašaukimą...“ (4, 21), „... išplėtoti savo kūrybinius laimėjimus ir tuo būdu laiko trukmę pakelti į istorijos rangą“ (4, 83). Vadinasi, pedagoginis pašaukimas bus išgyvenamas kaip vertybė tik tuomet, kai jo teikiamomis gėrybėmis bus grindžiama pedagoginė veikla, bus nukreipta ir tarnaus gėrio vertę turinčiam idealui kurti ir įtvirtinti.

Gėrybių „virtimo“ vertybėmis procese daug reikšmės teikiama išminčiai, išmintingumui. Tai dėl to, kad gėrybės gali vienodai tapti ir vertybėmis, ir blogybėmis, nes tai yra „psichikos veiklos pasekmė, turinti konkrečios vertybės ar konkrečios blogybės – gero ar negero dalyko, išmintingo ar neišmintingo elgesio kainą“ (11, 129).

Tai iliustruoja pateikiama schema (11, 130).

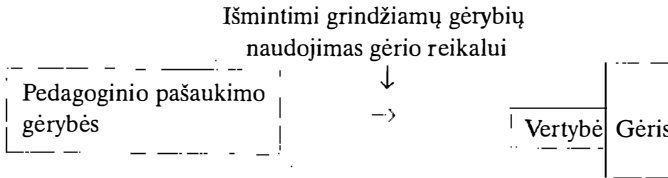
Iš jos matyti, kad „gėrybės įgauna vertybės statusą tik jas panaudojant sveikai kryptingai – vertybės kainą turinčia – išmintinga linkme – gėrio vertę turinčio socialinio idealo realizavimo linkme, o blogybės statusą – panaudojant jas nesveika linkme – blogio vertę turinčio socialinio idealo realizavimo linkme“ (11, 130).

Žmogaus vertė yra ne tai, ką jis žino, ko mokėsi, kokį postą jis užima, o visų pirma tai, koks – geras ar blogas – jo elgesys.

Mokytojui nesunku įrodyti mokiniams, kad jis protingas ir daug žino. Be abejonės, jo akademinės dalyko žinios yra svarbu, tačiau labiausiai mokinį domina, ar mokytojas yra doras, ar sugeba suprasti mokinį, ar moka užjausti, ar myli vaikus.

Vienas dvyliktos klasės mokinys teigia: „Po pokalbio su mokytoju pamatai, kas vyksta mokytojo viduje, koks jis yra iš tikrųjų. Ir nuo tada prasideda trauka prie vienu ir stūmimas nuo kitų” (9, 21).

Perkeliant šį supratimą į pedagogikos sferą, galima būtų sakyti, kad pedagoginis pašaukimas, kaip vertybės išgyvenimas (pajutimas, patyrimas, pažinimas etc.), įmanomas tik per išmintingą pedagoginę veiklą, turinčią vertybės kainą ir nukreiptą į gerį. Pagal analogiją būtų galima iliustruoti tokia schema:

Išminties „traukimas” į šią schemą leidžia pabrėžti dar ir tai, kad išmintis, išmintingo veikimo kryptis buvo vertinama nuo senų laikų. Tai iliustruojama pavyzdžiu – pasakojimu apie jaunuolį, kuris išminčiui su užsidegimu gyrė savo merginą. Po kiekvieno jaunuolio pasakymo „ji graži”, „ji darbšti”, „ji gerai šoka”, „ji turi puikų balsą” ir t. t. išminčius vis rašė po vieną nulį. Ir tik tada, kai jaunuolis pasakė, kad „ji gera ir niekada niekam nedaro blogo, atjaučia vargstančius ir visiems stengiasi padėti”, išminčius visų nulių priekyje parašė vienetą. Tas vienetas – sveika išmintingo veikimo kryptis – visiems buvusiems „nuliams” – visoms merginos ypatybėms (tikriau sakant, gėrybėms) suteikė labai aukštą kainą – vertybės kainą (11, 133).

Vadovaujantis tuo pačiu principu, pateikiama gėrio ir blogio genijų formulės (11, 275):

$$G. G. = + 1000000.....$$

$$B. G. = - 1000000.....$$

Gėrio genijus (G. G.) ir Blogio genijus (B. G.)

Vienetas su pliuso ženklu, t. y. išmintingumas „visas tas nulines kainas turinčias gėrybes paverčia vertybėmis, o patį žmogų – labai aukštos vertės žmogumi”, teigia A. Statkevičius. Vienetas su minuso ženklu, t. y. neišmintingumas „visas tuos nulius, visas tas gėrybes automatiškai paverčia blogybėmis, o patį žmonių – išmokytu išlavintu ypač pavojingu niekšu...” (11, 275).

Pedagoginėje literatūroje išmintingumas taip pat yra akcentuojamas. Pvz.: „Kilnius pamokos ugdymo tikslus mokykla galės pasiekti tik tada, jei dirbs

aukštos kvalifikacijos, išmintingi, kūrybiški, dvasiškai turtingi ir dori pedagogai” (13, 31).

Vertinant išminties svarbą gėrybių virsme į vertybes, galima papildyti išminties apibūdinimą: „Išmintis – tai diskretiškumo, brandumo, intelekto aštumo, plačios patirties, didelės erudicijos, išvalgaus mąstymo suderinimas su gailėstingumu ir jautriu supratimu” (7, 668). „Pagal svarbumą žmonijos gyvenimui išmintis neturi nieko, kas stovėtų virš jos arba šalia” (11, 1195).

Dar išmintis yra apibūdinama kaip „sveikai kryptinga vertybės kainą turinti visuomeninio pobūdžio tiesa”, kaip „patikima gairė į sveiką ateitį”, kaip „išmintingo elgesio taisyklė”, kaip „dorovinė norma”, kaip patarlė ar liaudies pasaka, posakis, pamokymas, eilėraštis, kaip tiksliai apibrėžta kategorija ar visuomeninė sąvoka, kaip vertybės kainą turįs visuomenės gyvenimo dėsnis ir t. t.

Pedagoginėje (ir ne tik) literatūroje galima rasti daugybę „išminties” pavyzdžių, kuriuos būtų galima pavadinti „vertybių katalizatoriais”, pvz.: „Jei jis (mokytojas) iš tiesų išmintingas, jis nekvies jūsų įžengti į savo išminties namus, greičiau jis jus ves prie jūsų pačių proto slenksčio” (K. Džibranas). „Bet koks darbas tuščias, jei nėra meilės, ir kai dirbate su meile, jūs susiejate save ir su savimi, ir su kitais, ir su Dievu” (K. Džibranas).

Arba šis „pedagogiškas eilėraštis”:

Jeigu vaikas bus kritikuojamas, jis išmoks smerkti,
Jeigu vaikas bus pajuokiamas, jis išmoks kovoti,
Jeigu vaikas jaus priešišumą, jis bus bailus,
Jeigu vaikas bus gėdinamas, jis jausis kaltas,
Jeigu vaikui kiti bus pakantūs, jis išmoks atlaidumo,
Jeigu vaikas bus drąsinamas, jis jaus pasitikėjimą,
Jeigu vaikas bus gerbiamas, jis išmoks vertinti,
Jeigu vaikas matys aplink dorą, jis išmoks būti teisingas,
Jeigu vaiką sups ramybė, jis jausis saugus,
Jeigu vaikui bus pritariama, jis vertins save,
Jeigu vaikas jaus draugiškumą, jis ras kelią į meilę pasaulyje (5, 91).

Yra daug pedagoginę išmintį skleidžiančių šaltinių, kurie žadina kilnius jausmus bei mintis ir kreipia mokytojo veiklą „išmintingo veikimo kryptimi”. Ta kryptimi eidamas mokytojas gali greičiau rasti kelią ne tik į mokinio minties pasaulį, bet ir į jo širdį. „Ir kas neras kelio į širdį, tai vargu ar ras kelią į minties pasaulį. Uždaras protas blogai. Uždara širdis ir siela – dar blogiau”

(8, 19). „Veikti išmintingai – tai žadinti mokinio gyvenimą visame jo begaliname įvairume ir pilnatyje, mokyti jį mylėti ir išgyventi tai, ką jis žino ir supranta, išreiškia ir pritaiko” (8, 19), teigia Paplauskas-Ramūnas.

Pedagogui iš pašaukimo, kaip matyti, yra trumpesnis ir tiesesnis kelias į mokinio širdį ir protą, o jo siekimas realizuoti savo poreikius profesinėje srityje paprastai neša sėkmę. Mokytojas iš pašaukimo ir turįs daugelį pedagoginio pašaukimo teikiamų gėrybių priartėja prie pilnutinės, brandžios asmenybės, kuri mokslinėje literatūroje apibūdinama (10, 149):

- sugebėjimu mylėti ir dirbti (Froidas);
- sugebėjimu intymiai sietis su kitais asmenimis ir aukštu produktyvumu (Eriksonas);
- prasmingu gyvenimo būdo sukūrimu (Binswangeris);
- gyvenimo prasmės ir misijos atradimu (Franklis);
- vadovavimusi sąžine ir universaliais etiniais principais (Kohlbergas);
- visiškui savęs (savo prigimties) aktualizavimu ir tapimu gerai funkcionuojančiu asmeniu (Rogersas) ir kt.

Kad pedagoginis pašaukimas būtų išgyvenamas kaip vertybė, vėlgi svarbu „brandumą” paversti vertybe – galingomis dvasios-sielos jėgomis, kurios, anot Vydūno, yra „visų svarbiausios, nesustabdomos, kurios kuria pasaulį ir kurios užteka iš lengvo, nesulaikomai, kaip saulė, ir spindi per jo sąmonės turinį tolyn į viso gyvenimo gilybes” (14, 257). Kad tai įvyktų, t. y. kad mokytojas išgyventų vertybę ir pasiektų savo veiklos rezultatą, reikia, kaip teigia E. Fordas, tokių prielaidų (3, 69):

1. Aktyvumą ir iniciatyvą palaikančios motyvacijos.
2. Sugebėjimo sudaryti pageidaujamos veiklos modelį ir jį įgyvendinti.
3. Biologinės struktūros funkcionavimo ir jos pajėgumo išlaikyti motyvaciją ir veiklos komponentų įgyvendinimą.
4. Reaguojančios, atliepančios, veiklą skatinančios arba mažiausiai trukdančios tikslą pasiekti aplinkos.

Kad būtų pasiektas efektyvus veiklos rezultatas, autorius pateikia tokią formulę:

$$\text{Pasiekimas / Kompetencija} = \frac{\text{Motyvacija} \times \text{Sugebėjimai}}{\text{Biologija}} \times \text{Atliepanti, reaguojanti aplinka.}$$

Pagal šią formulę, efektyviam funkcionavimui reikia, kad asmuo turėtų motyvaciją, įgūdžių, biologinių ir elgesio sugebėjimų, tinkamų sąveikai su

aplinka, turinčia informacijos ir materialinių galimybių, ir šaltinių, leidžiančių pasiekti tikslą. Jeigu nebus bent vieno iš šių komponentų, teigia autorius, arba jie nebus adekvatūs, laimėjimai bus riboti, o kompetencija nesiplės. Pasak Martino E. Fordo, efektyvų funkcionavimą galima apibūdinti laimėjimu, tačiau laimėjimas „tik bendrai apibrėžia veiklos rezultatai ir tame neatspindi vertybinis laimėjimo aspektas“. Kaip teigia autorius, žmogus gali daug pasiekti, bet nelaikomas kompetentingu, jeigu „laimėjimai“ buvo įvykdyti netinkamomis priemonėmis ar metodais. Kompetencija rodo, kad veiklos rezultatai buvo pasiekti tinkamais būdais ir priemonėmis.

Remiantis šiuo požiūriu ir pritaikant tai pedagoginei veiklai, galima teigti, kad pedagoginio pašaukimo gėrybės suteikia daug galimybių kompetentingai, t. y. vertingai, išgyventi šį žmogaus gyvenimo reiškinį.

Išvados

1. Pedagoginio pašaukimo struktūros komponentai dar neteikia garantijos, kad pedagoginis pašaukimas bus išgyvenamas kaip vertybė.

2. Pedagoginį pašaukimą galima išgyventi kaip vertybę, jeigu pedagoginio pašaukimo gėrybės bus naudojamos gėrio vertę turinčiam idealui kurti ir įtvirtinti.

3. Pedagoginio pašaukimo, kaip vertybės, išgyvenimas įmanomas per išmintingą pedagoginę veiklą, turinčią vertybės kainą ir nukreiptą į gėrį.

4. Pedagoginio pašaukimo duomenys suteikia mokytojui brandžios asmenybės ypatybių, skatinančių veiklos efektyvumą ir veiksmingumą.

5. Pedagoginei veiklai vertinti vertybiniu aspektu tinka sąvokos „kompetencija“, „kompetentingumas“.

LITERATŪRA

1. *Dystervėgas A.* Pedagoginiai raštai. Kaunas, 1988. 405 p.
2. *Džibranas K.* Pranašas. Vilnius, 1922. 95 p.
3. *Ford Martin E.* Motivating Humans. Sage Publications. New Delhi, 1922. 302 p.
4. *Gimius J.* Tauta ir tautinė ištikimybė. Chicago, 1961.
5. *Judy C. Pearson, Paul E. Nelson.* Understanding and sharing. Brown Company Publishers. USA. 1979. 342 p.
6. *Myra Pollack Sadker, David Miller Sadker.* Teachers, Schools and Society, 2nd ed. McGraw – Hill, Inc. Toronto, 1991. 546 p.
7. *Modern Guide to Synonyms and Related Words.* Penquin Books. 1987. 787 p.

8. *Paplauskas-Ramūnas A.* Lietuvių pedagogika kryžkelėje. Lietuvių katalikų mokslo akademija. Roma, 1974.
9. Pedagoginiai susitikimai. Klaipėda: Rytas, 1991. 62 p.
10. *Pikūnas J.* Nuo asmens iki asmenybės. Chicago, 1990.
11. *Statkevičius A.* Žmogaus gelbėjimas. Chicago, Illinois; Alvudas, 1990. 464 p.
12. Švietimo darbas. 1926. Nr. 9.
13. Tautinė mokykla. Vilnius: Žinija, 1989. 62 p.
14. *Vydūnas.* Raštai. I. Vilnius: Mintis, 1990. 565 p.